

BESZE TAMÁS:
**Az Európai Unió területfejlesztési politikájának válasza
 a globális városrégiók gazdasági erőfőlényére**

Abstract

The centres of the global economy are metropolises which play important roles not only locally but also in global view. These agglomerations have two faces: these are the engine of the global economic development but they also hold up the possibility of a well balanced spatial development. They abstract many opportunities and financial sources from smaller settlements and the countryside because their size and wide relationship network.

Today there are lots of question without any answers concerning city networks. One of them is the role of these cities in a well balanced, policentric spatial development.

This paper aims to analyze the growing process of the metropolitan areas and to introduce the policentric aspects of the spatial development in some european countries including Hungary.

1. Metropoliszok kialakulása, gazdasági szerepe a globális térben

A XXI. század az emberiség település történetében fordulópontot hozott: először kerültek többségbe a városban lakók (az ezredforduló környékén végzett népszámlálások összesített adatai szerint kb. 3,2 milliárd fő) a falun, illetve vidékkel élőkkel szemben (Enyedi 2003). A megnövekedett elvárásoknak megfelelően ezek a városok már jóval túlmutatnak korábbi. A technológia (elsősorban) új kommunikációs csatornák (internet, email) korszerűsödése mellett ugyanis lehetővé vált nagyobb távolságú társadalmi és gazdasági interakciók lebonyolítása. Ennek következtében elindulhatott egyfajta hálózatosodási folyamat, amelynek révén új területeket beolvastva és új belső, központi magokat kialakítva növekedhettek tovább a korábban, zömében egypólusú nagyvárosok. Ezekre a – kreativitást, innovációt és tanulást ösztönző – kapcsolatokra a rugalmasság és a megváltozott körülményekhez való gyors alkalmazkodás lett a jellemző. A jelenkor nagyvárosaiba pont ezért összpontosulnak a gazdasági életet meghatározó tevékenységek (úgy mint kutatás-fejlesztés, pénzügyi szolgáltatások, high-tech ipari tevékenységek), ugyanis a gyorsan változó technológiai újításokkal együtt rapid módon változó kereslet miatt a vállalatok állandó termékpaletta módosításra kényszerülnek. A gyors és rugalmas alkalmazkodáshoz megfelelő környezetet és eszközöket (pl. képzett munkaerő, megfelelő infrastruktúra stb.) leginkább nagyvárosok képesek biztosítani. Így a világ gazdaságilag meghatározó városai és a vezető nagyvállalatok egyfajta szimbiózisának eredményeképpen mára ezek a települések a világ gazdasági motorjaivá váltak. A gazdasági folyamatok ilyen jellegű térbeli koncentrációja a városkutatókat új fogalmi rendszerek bevezetésére ösztönözte. Ennek kapcsán Sassen (1991) megalkotta a „globális város” definícióját, amely új aspektusból vizsgálta a városok gazdasági szerepét és kapcsolatrendszerét. Ennek nyomdokain elindulva Scott (2003) szerint a világ gazdasági életét meghatározó központok kapcsán már nem is globális városokról, hanem globális kapcsolatokkal rendelkező nagyvárosok egyfajta csomóponti régiójaként, globális városrégióról (global city region) beszélhetünk.

A globális szereppel bíró csomóponti régiók esetében a gazdasági életet meghatározó indikátorként a kimagasló nemzeti, interregionális és nemzetközi hálózati kapcsolatokat, a

gazdasági, tudományos és kulturális pólus szerepet, a komplex társadalmi, gazdasági és területi szerkezetet tekinthetjük (ESPON 2005). Európai szinten ilyen jellegű globális városrégiós területek a Pentagont meghatározó települési agglomerációk közé tartozó ún. Greater London, a Párizst magába foglaló Île de France régió, illetve még inkább csak európai szinten igen erős holland Randstad és a német Rajna-Ruhr agglomerációs terület. Ezeknek a területeknek a gazdasági erőförlénye vitathatatlan. A gazdasági tevékenységek ilyen jellegű térbeli koncentrációja a sok pozitívum (pl. kimagasló életszínvonal, lehetőségek széles választéka stb.) mellett negatívumokat is hordoz magában. Ez a tény az utóbbi évek európai területfejlesztési politikáját is áthatja. Továbbra is fontos a globális versenyben résztvevő európai központok támogatása, de emellett kiemelt figyelmet szentelnek a területi fejlődés egyensúlyának megteremtésére is.

2. Policentrikus területfejlesztés gyakorlata Európában

Bár már az 1950-es évektől is voltak olyan területpolitikai kezdeményezések (pl. a franciaországi „métropoles d' équilibre”), amelyek egy nemzetgazdaság belső egyenlőtlenségeinek a kiegyenlítését meghatározott központok, egyszerre többirányú (azaz poli-) fejlesztésével képzelték el, a policentrikus fejlesztés gondolata markánsan csak az 1990-es években jelent meg az Európai Unióban (Faragó 2006). A kedvező folyamatok eredményeképpen 2002-ben létrehozták az Európai Területi Tervezési Megfigyelő Hálózatot (ESPON), amelynek „ESPON 2006” program néven ismertté vált első periódusában az ESPON 1.1.1. projekt (cím: városias terek és csomópontok szerepe, specifikus elhelyezkedése és potenciáljai a policentrikus fejlődésben) is számos hasznos és érdekes eredményt hozott e témával kapcsolatban.

A kutatási eredmények arra világítottak rá, hogy európai szinten kiegyensúlyozott területi fejlődésről nem beszélhetünk, hisz gazdasági tevékenységeket térbeli sűrűsödése miatt kialakult, 5 nagyváros (London, Párizs, Milánó, München és Hamburg) által meghatározott Pentagonba tartozó területek (amelyek az összeurópai térségnek csak 14%-át jelentik) adják a GDP 43%-át. A kutatások alapján a vizsgálat alapegységeit ún. funkcionális városi területekben (FUAs = Functional Urban Areas) határozták meg, amelyek városi központokat és az ezeket körülvevő rurális/urbánus gazdasági integrációját foglalják magukba. Ezek közül a területek közül 76 nagyobb, ún. nagyvárosi európai növekedési körzetet (MEGA Metropolitan European Growth Area) jelöltek ki, amelyek a fenti négy szempont szerint a Pentagon ellensúlyozásában betöltött szerepüket alapján – a kiemelt központként kezelt Londont és Párizs mellett – 4 kategóriába lettek besorolva. Emellett a kutatás kiterjedt az egyes országok belső területi egyensúlyi helyzetére vonatkozóan is, mely alapján a következő mondható el: Az európai térben – London és Párizs mellett – elsősorban a Pentagonhoz közel eső funkcionális területek a legversenyképesebbek (ESPON 2005). Ehhez kapcsolódóan vizsgálták az országok funkcionális területeinek és ezen belül ezen területeknek a lakossági számát, GDP-jét, szolgáltatási területük nagyságát és a területek elérhetőségét. Az adatokból generált Policentrikus index alapján a vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a tagállamok közül Hollandia, Dánia, Írország, Ciprus, Lengyelország, és Szlovénia a leppolicentrikusabb (Somlyódiné Pfeil 2005).

Hollandiában ennek magától értődő hagyományai vannak, hiszen a II. világháborút követően a Benelux államok tagjaként – Franciaország és Németország mellett – az európai integrációs törekvésekben is erőteljesen képviseltették magukat. Ezt a hagyományt az egységes európai térség belső egyensúlyának kialakításában is tovább folytatták, hisz a holland szakemberek a policentrikus, kiegyensúlyozott területi fejlődés alapjait megfogalmazó ESDP megalkotásakor is tevékenyen részt vettek, nem is ok nélkül. A hollandok a viszonylag nagy területi népsűrűségnek és a tengerrel a szárazföldi területekért folytatott állandó harcnak köszönhetően az évek

során arra lettek kényszerítve, hogy szinte Európa leghatékonyabb területi tervezési rendszerét dolgozzák ki. Ehhez természetesen az ország nyitottsága és ennek következtében a határon átnyúló kezdeményezésekben történő aktív részvétel, illetve Amszterdam és Rotterdammal fontos kereskedelmi szerepének köszönhetően Európa észak-nyugati „gateway” pozíciójának betöltése is hozzájárult. Bár manapság területfejlesztési szempontból elsődleges prioritást limitált számú város pozíciójának megerősítés helyett a komplett városhálózat és a régiók fejlődésének előmozdítása élvezi (Zonneveld 2005), ez nem jelenti azt, hogy az ország letért volna policentrikus területfejlesztés újáról. A háttérben inkább – a korábbival ellentétes, kissé befelé forduló – politika megfontolások húzódnak meg, amely azonban nem jelenti azt, hogy az ESPON 1.1.1 projekt értelmében MEGA 1. kategóriába jelölt Amszterdam fejlesztési prioritásának jelentősége csökkent volna. A hollandok az utóbbi pár évben Amszterdamot és Rotterdamat együttesen „Randstad” globális városrégióként emlegetik, amely kedvező folyamatok és tervszerű intézkedések esetén akár a Greater London Area és az Ile de France mellett – hozzájárulva az európai gazdasági tér polarizációjához – a harmadik globális szinten versenyképes egységként lehet majd említeni (Lambregts–Zonneveld 2004).

Hollandiához hasonlóan a német területfejlesztési szakemberek is komoly erőt képviseltek az ESDP megalkotásában, hiszen a dokumentumban a kiegyensúlyozott, többpólusú városhálózat kialakításának célját az 1994-ben az Európai Unió soros elnöki tisztét betöltő Németország területrendezésért, építésügyért és városépítészetért felelős német Szövetségi Minisztériuma dolgozta ki. A policentrikus területi fejlődés előnyben részesítését az államszövetségi rendszerének felépítése is támogatta, ellenben az ugyancsak szövetségi államrendszerű Ausztriával, ahol gyakorlatilag a többpólusú fejlesztés valójában csak tartományi szinteken jelentkező prioritás. Németországban a policentrikus fejlesztés szükségessége, gyakorlatilag a II. világháború óta országos és tartományi szinteken egyaránt jelen van. A németek a centrum-periféria elméletre alapozva egymástól jól lehatárolt, az adott város és szolgáltatási (funkcionális) területe által behatárolt agglomerációkat azonosítottak be, ezzel a német városhálózat szerkezetet egy policentrikus rendszer felé elmozdítva. Így a német városhálózatot jelenleg kiemelt központi szerepet élvező központ (pl. más országokban ilyen a főváros) nélkül, viszonylag jól lehatárolt agglomerációs területek (városok és vonzáskörzetük) rendszereként foghatjuk fel, amelyek egymással kooperálnak és a gazdasági folyamataikba a vidéki területeket is többé-kevésbe beintegrálják (Somlyódiné Pfeil 2006). Az európai kiegyensúlyozott területi fejlődés tekintetében azonban a németországi területek elsősorban nem azok közé tartoznak, amelyeknek kompenzálniuk kell a fejlett térségeket. A német területek és több nagyváros is (Stuttgart, München, Hamburg, a Rajna-Ruhr vidék városai) a Pentagon által meghatározott területekbe esnek. Ezért Németország európai mértékkel mérhető feladata elsősorban az ország belső policentrikus szerkezeti egyensúlyának a megteremtése lenne, amelyet jelenleg 6 (Rajna-Ruhr terület, Frankfurt am Main, Stuttgart, München, Berlin, Hamburg) agglomerációs terület (Metropolregionen) képvisel az országban. A német egyesítés után lassan két évtizeddel is azzal kell a németeknek szembesülniük, hogy az ország keleti térségének fejlettsége igencsak elmarad a nyugati területektől. A volt kelet-német városok közül csak egy város (Berlin) tartozik a MEGA kategóriák egyikébe, a többi német város európai egyensúlyban betöltött szerepe ilyen szinten nem értékelhető.

Franciaországot – az 1950-es évek korai kezdeményezéseit követően – még az 1960-as években is olyan területként emlegették, ahol Párizs az oázis szerepét tölti be az ország többi, gazdasági szempontból elmaradott leginkább sivatagként jellemezhető területe mellett. Változást ezen a helyzeten az 1980-as évek hoztak, amikor is a kormányzat a városoknak és a régióknak nagyobb közigazgatási önállóságot adott. A decentralizációs törekvések következő fontos állomása 1999. év volt, alapvetően 3 új törvénynek köszönhetően. Ezek közül területfejlesztési szempontból a városok szolidaritásáról és megújításáról szóló tör-

vény kiemelendő, amely a városoknak teljesen új területfejlesztési eszköztárat és a komplex területfejlesztési rendszert biztosított (Somlyódiné Pfeil 2006). A törvény emellett a városoktól globális szemléletet követelt, amelynek során a várost a vonzáskörzetével együtt kell kezelni a fenntartható fejlődés elvének érvényesítése mellett. A jogi szabályozás a városok közötti együttműködések rendszerét is felülvizsgálta és valódi, hatékonyan működő városhálózat érdekében egyszerűsíteni kívánta azt. A változtatások lényege olyan homogén közösségi halmazok képzése, amelyek koherensen együtt dolgozva, akár horizontális intézményrendszerek létrehozásával segítik további fejlődésüket. Ilyen közösségi halmazt képeznek nagyvárost övező települések, összefüggő, urbanizált közössége, amelyek legalább félmillió lakossal rendelkeznek és amelyek közül kikerülhetnek az európai szinten is versenyképes városi területek. A jelenlegi francia hosszú távú fejlesztéspolitikát a francia kormány által megbízott DATAR-nak (Területrendezési és Regionális Fejlesztési Delegáció) a kiegyensúlyozott területfejlesztés szempontjából kidolgozott 4 forgatókönyve határozza meg, amely két ellentétpárra épült. Az egyik a globális-lokális gazdasági paradoxon, a másik ennek politikai vetülete a jakobinus (centralista politika) – girondista (hálózati decentralizmus) ideológiai ellentét. A DATAR az elkészült négy forgatókönyv közül az utóbbi politikai ideológiai alapokon nyugvó, policentrikus ország szerkezet megerősítését tartotta elfogadhatónak, amely az ország 2020-ig tartó hosszú távú területi tervezését kell, hogy áthassa. Ennek oka indoklásuk szerint az volt, hogy ez felel meg leginkább fenntartható fejlődés ESDP-ben is megfogalmazott szentháromságának: társadalmi kohézió, gazdasági versenyképesség és környezeti egyensúly (ESDP 1999). A policentrikus területfejlesztés megvalósításában azonban eléggé sajtóságos utat választottak. A központokra épített fejlesztési elképzelések helyett/mellett inkább metropoliszok és középvárosok együttműködő, belső regionális kapcsolati közösségeire épülő fejlesztésben gondolkodnak. A fejlesztési stratégiák is alapvetően település együttesekre építenek és nem tesznek különbséget városi, vidéki vagy természeti területek között. Ezek a közösségek önálló fejlődési pályával rendelkeznek, amelyek régióközi funkciómegosztást, azaz interregionális szervezeti rendszereket hívnak életre. Franciaországban így 6 nagy településhálózati egységről beszélhetünk, amelyek együttesen képezik az ország policentrikus városhálózati rendszerét. Ezekben a település együttesekben találhatóak meg azok a városok, amelyek európai (pl. MEGA 4. kategóriás Bordaux, Lyon, Marseille) vagy globális (Párizs) is versenyképesek és az európai policentrikus területfejlesztés egy-egy építőkövét képezik.

Az Egyesült Királyság többpólusú, kiegyensúlyozott területfejlesztéssel kapcsolatban az ESPON vizsgálatok arra világítottak rá, hogy a policentrizmus fejlesztési irányelvei inkább regionális, sem mint nemzeti szinten érvényesülnek (ESPON 2005). Nemzeti szinten gyakorlatilag az ország teljes területének fejlődését kiemelten kezelik, melyben a növekedést általánosságban támogatják. Azonban regionális szinten más a helyzet. Például az Észak-Írország regionális fejlesztési stratégiának egyik kulcseleme a policentrikus fejlődés előmozdítása, hisz Belfast domináns súlya mellett a többi északír terület jelentős lemaradással küzd. A helyzet North West régió esetében is hasonló, ahol viszont a kétpólusú szerkezeti megosztottságára helyeződik a figyelem. A régióknak ugyanis két meghatározó pólusát Liverpool és Manchester adja, amelyek kapcsolatrendszere a régió teljes déli területét áthatják. Azonban a régió északi területei felé haladva egyre nagyobb azoknak a vidéki területeknek az aránya, amelyek gyenge pozíciójuk miatt nem képesek bekapcsolódni a regionális és országos szinten is sokkal versenyképesebb déli területekhez. A policentrikusság regionális jelenlétét a West-Midland régió fejlesztési stratégiájának elnevezése („network of places”) is fémjelezi, amely többpólusú, városi és vidéki területek egyidejű fejlesztésére nagy hangsúlyt fektet. Összességében a brit regionális fejlesztési irányelveket tartalmazó dokumentum (Regional Planning Guidance [RPG]) alapján is megerősítést

nyerhetünk, hogy regionális szinten a policentrizmus kiemelt figyelmet élvez, amely igazából a regionális szintű dokumentumok ESDP irányelvei által történő befolyásoltsága eredményez (RPG 2001). Mivel a policentrikus gondolkodásmódnak az Egyesült Királyságban nincsenek igazán nagy hagyományai, így ez a folyamat nemzeti szinten kevésbé érezhető. Azonban a kiegyensúlyozott területfejlesztés megvalósítása érdekében itt is mutatkoznak erőfeszítések, amelyeket az is jelez, hogy a „Greater London” területe mellett a Pentagon hegemoniájának megtöréséért folytatott küzdelemben a MEGA 2. kategóriába sorolt Manchester, valamint MEGA 3-as Glasgow, Edinburgh és Birmingham, valamint a 4. kategóriás Southampton is helyet követel magának.

3. A policentrikus területfejlesztés új kutatási területei

Az ESPON 1.1.1 projekt sikeres fogadtatását követően a 2007. november 7-én elfogadott, ESPON 2013 program 1. prioritásán belül is számos olyan kutatási téma kerül(t) kiírásra, amelyek az ESPON 1.1.1. projekt kutatási eredményeit is felhasználva újabb esélyt adnak – további négy országgal (Svájc, Izland, Lichteinstein és Norvégia) kibővült európai tér kiegyensúlyozott fejlődésének előmozdítására (ESPON 2007). Az első körben kiírásra került „Városok és agglomerációk: funkcionalitásuk és fejlesztési lehetőségeik az európai versenyképesség és kohézió szempontjából” címet viselő téma nyertes projektje a FOCI (Future orientation for cities), melynek témavezetője a Free University of Brussels. Az utóbbi évek meghatározó fejlesztési dokumentumaiban (pl. Lipcsei Charta-ban, az Európai Kohéziós politika 2007–2013-ra vonatkozó dokumentumai) a városokat a növekedés és munkahelyteremtés „motorjainak” tekintik. Jelen kutatási projekt megvalósítására kiírt pályázat értelmében a kutatás célja annak vizsgálata, hogy a városok (elsősorban a nagyobb városok és városi agglomerációk) területi fejlődésben betöltött szerepét elemezzék és rávilágítsanak azok fejlődési tendenciáira, valamint meghatározzák ezen települések fejlődését befolyásoló erővonalakat. A 2 éves futamidejű FOCI projektnek 2010. szeptember végére lesz összesített eredménye, azonban az időközi jelentésekből már most kiderül, hogy számos érdekes aspektusa van a kutatásnak. A vizsgálatok többek között az egyes városok között kooperációs lehetőség elemzésére is kiterjednek, elemezve ezen kapcsolatok területenkénti sajátosságait, illetve ezeknek a policentrikus térszerkezet kialakításában fontos szerepet betöltő agglomerációk gazdasági teljesítményére vonatkozó hatásait (FOCI 2008).

4. Összegzés helyett

Azzal kapcsolatban, hogy a magyar városok miként járulnak hozzá az európai tér policentrikus fejlődéséhez sajnos egyértelműen lehangoló a helyzet. A magyar településhálózat belső strukturális és egyben funkcionális hiányosságokkal küszködik, amely a globális versenyben igen megnehezíti az ország megfelelő pozícionálását. Persze a problémának alapvető történelmi gyökerei vannak, melyet közel 90 év elteltével sem sikerült feloldani. Ez persze nem azt jelenti, hogy a monocentrikus térszerkezettől pozitív elmozdulást elősegítő intézkedések ezidáig nem történtek, azonban ezek csak részeredményeket szültek. Például a hazai versenyképességi pólusok kijelölése nem tűnik elhibázott döntésnek, hiszen a kijelölt öt nagyváros (Győr, Pécs, Szeged, Debrecen és Miskolc) alkalmas – lakosságszám, 1 főre eső GDP, elérhetőség és kapcsolati rendszereik – alapján leginkább arra, hogy hazai szinten a térségükre gazdaságfejlesztési hatást gyakoroljanak és hazai gazdasági potenciáljuk révén elérjék a nemzetközi városhálózatba való bekapcsolódást is. A kérdés csak az, nemzetközi szinten mit is ér nagyvárosaink gazdasági potenciálja.

Az ESPON 1.1.1 projekt vizsgálatai alapján a hazai területek közül összesen 77-et jelöltek ki potenciális FUA-ként, amelyek gyakorlatilag a magyar statisztikai kistérségek FUA besorolásnak eleget tevő egységeit jelentik (ESPON 2005). A magyar FUA-k közül csak 1 szerepel a MEGA besorolásban (Budapest), míg a kelet-európai országok közül Lengyelország esetében 8 db, Románia esetében pedig 2 db-ról beszélhetünk. A nemzetközileg jelentős nagyvárosok között is csak 4 városunk szerepel Debrecen, Győr, Miskolc, Szeged), amelyekhez a Planet Cense projekt keretében sikerült Pécs-et is beemelni (Raffay 2005). A térségben 3. kategóriás MEGA-ként Budapest olyan városokat előz meg, mint Bukarest, Ljubljana, Krakkó vagy Temesvár. Az európai tér egyensúlyára vonatkozóan ez azt jelenti, hogy egy-két jellemző alapján Budapestnek lehetősége van a térségben meghatározó városok között megerősödjön, sőt, a 2. kategóriába tartozó Athén, Helsinki mellé fellépjen, de egyidejűleg fennáll annak a veszélye is, hogy pozíciót veszítve Krakkó, Ljubljana Bukaresttel szemben az európai versenyben alul maradjon. Magyar vonatkozásban további negatív eredmény, hogy a policentrικusság vizsgálata szempontjából a legrosszabb besorolást Norvégia, Finnország, Spanyolország, Portugália és Svédország mellett Magyarország kapta. Eszerint ezek az országok az európai tér legmonocentrικusabb országai, mely térszerkezeti tulajdonság – az ország méretétől függően eltérő súllyal – gátja lehet az európai tér kiegyenlített fejlődésének.

Irodalomjegyzék

- Enyedi Gy.* (2003): Városi világ – városfejlődés a globalizáció korában. Habilitációs előadás. Pécsi Tudományegyetem. Pécs.
- ESDP* (1999): European Spatial Development Perspective: Towards a Balanced and Sustainable Development of the Territory of the EU. Committee for Spatial Development, Luxembourg.
- ESPON* (2005): 1.1.1. Potentials for policentric development in Europe. Final report. NORDREGIO.
- ESPON* (2007): The ESPON 2013 programme. European observation network on territorial development and cohesion. European Commission Decision C(2007)5313 of 7 November 2007. Brussel.
- Faragó L.* (2006): A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozottsága. Tér és Társadalom, 2, 83–102. p.
- FOCI* (2009): Future Orientation for Cities – Interim report. Free University of Brussels (IGEAT). Brussels.
- Lambregts, B.–Zonneweld, W.* (2004): From Randstad to Deltametropolis: Changing Attitudes Towards the Scattered in: European Planning Studies, 3, 299–321.o.
- Raffay Z.* (szerk.) (2005): Magyarország részvételével folyó transznacionális együttműködések vizsgálata. MTA RKK, Pécs.
- RPG* (2001): West Midlands Regional Planning Guidance. Government Office for the West Midlands. Birmingham. 2001.
- Sassen, S.* (1991): The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton University Press, Princeton.
- Scott, A.* (2003): Global city region: Trends, theory, policy. Oxford University Press. Oxford.
- Somlyódiné Pfeil E.* (szerk.) (2005): Változási trendek az Unió regionális politikájában – Kutatási záró tanulmány. MTA RKK. Pécs.
- Somlyódiné Pfeil E.* (2006): Nemzetállami várospolitikák és az Európai Unió policentrizmus koncepciója. – Tér és Társadalom. 4, 31–47. p.
- Szabó P.* (2008b): A gazdasági fejlettség egyenlőtlensége az Európai Unió különböző területi szintjein. Területi Statisztika 11. (48.) évf. 6. sz. pp. 687–699.
- Zonneweld, W.* (2005): The Europeanization of Dutch National Spatial Planning: an Uphill Battle. DISP 4. 4–15. p.